

Rafał Balina

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

EFEKTYWNOŚĆ BANKÓW SPÓŁDZIELCZYCH W ZALEŻNOŚCI OD CHARAKTERU PROWADZONEJ DZIAŁALNOŚCI

EFFICIENCY OF CO-OPERATIVE BANKS DEPENDING ON CHARACTER OF ACTIVITY

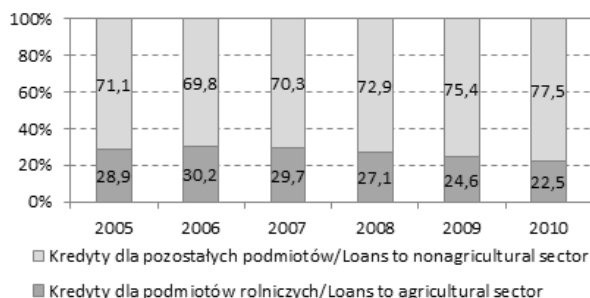
Słowa kluczowe: efektywność, bank spółdzielczy, kredyty

Key words: efficiency, co-operative bank, credit

Abstrakt. Celem badań była próba identyfikacji związku między charakterem prowadzonej działalności przez bank spółdzielczy a jego efektywnością. W badaniach jako miary efektywności wykorzystano: rentowność aktywów ogółem, rentowność funduszy własnych, zysk netto, zysk netto na jednego zatrudnionego, C/I oraz marżę finansową. Wyniki badań wykazały, że w okresie dobrej koniunktury gospodarczej banki spółdzielcze o charakterze uniwersalnym charakteryzowały się wyższą efektywnością niż banki spółdzielcze obsługujące głównie rolnictwo. Natomiast w latach spowolnienia gospodarczego wyższą efektywność uzyskiwały banki spółdzielcze o charakterze rolniczym.

Wstęp

Banki spółdzielcze (BS) funkcjonują w Polsce od ponad 150 lat i od początku swojego powstania ukierunkowane były na rozwój wsi i małych miast i nadal odgrywają znaczącą rolę w przeobrażeniach społeczno-gospodarczych lokalnych środowisk. W związku z tym, że BS mają bardzo dobrą znajomość środowiska, w którym działają, ich potrzeb i problemów, mają duże możliwości działania w kierunku zaspokajania potrzeb finansowych miejscowej ludności i instytucji tam działających. Działania BS w głównej mierze mają na celu poprawę gospodarowania i rozwoju rolnictwa, rzemiosła i drobnego przetwórstwa. Jednak w wyniku dynamicznych zmian gospodarczych zachodzących w ostatnich latach oraz intensywnego rozwoju przedsiębiorczości na terenach prowadzenia działalności przez BS, zmieniła się ich rola. W szczególności w ośrodkach miejsko-gminnych przekształciły się one z banków o charakterze rolniczym w banki o charakterze uniwersalnym, obsługujące różnorodne przedsięwzięcia gospodarcze związane nie tylko ze środowiskiem lokalnym, lecz również o zasięgu krajowym bądź międzynarodowym. Jednak w dalszym ciągu główną domeną działalności BS jest finansowanie rolnictwa i przetwórstwa rolno-spożywczego [Laszkiewicz 1999]. Jak wynika z danych na rysunku 1 największy udział w strukturze kredytów w BS miały kredyty udzielone podmiotom rolniczym, przy czym zmniejszył się ich udział z 29% w 2005 r. do 22% w 2010 r. Wzrastało natomiast znaczenie sektora pozarolniczego, gdzie nastąpił wzrost udzielonych kredytów podmiotom rolniczym z 71% w 2005 r. do 78% w 2010 r. Ze względu na te zmiany należy rozważyć kwestię wpływu tych przeobrażeń na efektywność funkcjonowania banków spółdzielczych.

Rysunek 1. Struktura udzielonych kredytów w sektorze bankowości spółdzielczej w latach 2005-2010

Figure 1. Structure of the credits in the co-operative banks in the years 2005-2010

Źródło: opracowanie własne na podstawie www.knf.gov.pl

Source: own study based on www.knf.gov.pl

W literaturze przedmiotu spotyka się różne podejścia do definiowania efektywności. Jedno z nich przyjmuje, że efektywność to rezultat działalności gospodarczej określony przez stosunek osiągniętego nakładu do wyniku [Encyklopedia popularna 1997]. Najczęściej stosowaną oraz najbardziej rozpowszechnioną metodą oceny efektywności banków jest metoda analizy finansowej na podstawie zagregowanych wielkości finansowych zawartych w sprawozdaniach finansowych [Iwanowicz-Drozdowska 2005]. Klasyczne wskaźniki efektywności można podzielić na cztery grupy wskaźników, tj. rentowność, marżowość, obciążenie wyniku finansowego i efektywność zatrudnienia. Natomiast w raportach Komisji Nadzoru Finansowego (KNF) dotyczących sytuacji finansowej banków, efektywność mierzona jest m.in. wskaźnikami ROA i ROE [Raport o sytuacji... 2010]. Szustak [2009] zauważył, że jednym z ważniejszych mierników oceny efektywności jest zyskowność, ponieważ osiągnięty zysk umożliwia wzrost wartości rynkowej, wypłatę dywidendy, wzrost wiarygodności oraz determinuje stopień samofinansowania rozwoju banku. Ponadto zysk netto jest ważnym źródłem zasilania funduszy własnych, w szczególności funduszu zasobowego. Należy podkreślić, że efektywność BS określana przy wykorzystaniu analizy wskaźnikowej może stanowić kluczowe narzędzie w procesie poprawy efektywności zarządzania bankiem. Można na jej podstawie ocenić obecny stan finansów banku oraz jego perspektywy rozwoju [Siudek 2006].

Celem badań było określenie efektywności BS w zależności od charakteru prowadzonej działalności.

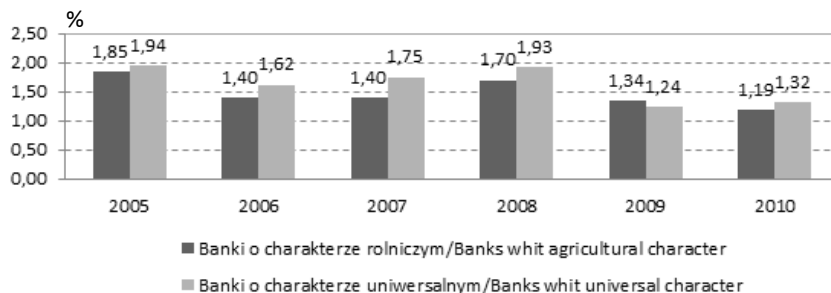
Materiał i metodyka badań

W badaniach wykorzystano przegląd literatury oraz badania empiryczne. Badania obejmowały lata 2005-2010. Analizą objęto 144 BS, które w okresie badawczym nieprzerwanie prowadziły działalność bankową oraz nie były w procesie łączenia lub istotnych zmian organizacyjnych. Próbę do badań dobrano w sposób losowy przez rosnące uszeregowanie według sumy bilansowej wszystkich 576 banków spółdzielczych, które 31.12.2010 r. spełniały przyjęte założenia, po czym wylosowano co czwarty bank poczynając od banku znajdującego się na drugiej pozycji. W próbie badawczej znalazło się 25% populacji, w związku z czym należy przyjąć, że uzyskane wyniki badań są reprezentatywne dla polskiego sektora bankowości spółdzielczej [Klepacki 1984]. Materiał źródłowy stanowiły sprawozdania finansowe z Monitora Spółdzielczego B oraz szczegółowe dane liczbowe dotyczące struktury finansowania podmiotów rolniczych i nierolniczych przez badane BS, które pozyskano w trakcie wywiadu. Wykorzystano również dane statystyczne KNF oraz banków zrzeszających. Wylosowaną próbę badawczą podzielono na dwie części. Pierwsza zawierała BS, w których udział kredytów dla sektora agrobiznesu wyniósł więcej niż 30% – uznano je za banki o charakterze rolniczym, druga grupa to banki, które miały udział kredytów dla sektora rolnego poniżej 30% (banki o charakterze uniwersalnym).

Do oceny efektywności BS w zależności od charakteru prowadzonej działalności wykorzystano następujące miary [Kwiatkowska 2012]: stopę zwrotu z funduszy własnych (ROE) (w %), stanowiącą iloraz zysku netto i funduszy własnych ogółem, stopę zwrotu z aktywów ogółem (ROA) (w %), czyli iloraz zysku netto i sumy aktywów ogółem, zysk netto na 1 zatrudnionego (w tys. zł), a więc iloraz zysku netto i średnioroczny stan zatrudnienia w osobach, wskaźnik C/I stanowiący relację kosztów działania banku wraz z amortyzacją do wyniku na działalności bankowej skorygowanego o wynik na pozostałej działalności operacyjnej oraz marżę finansową, będącą ilorazem wyniku z tytułu odsetek i średniej wielkości aktywów pracujących.

Wyniki badań

Przeprowadzone badania wykazały, że BS o charakterze uniwersalnym w okresie badawczym, poza 2009 r., charakteryzowały się wyższym poziomem rentowności aktywów ogółem niż BS o charakterze rolniczym. Jak wynika z danych na rysunku 2, wartość ROA dla banków o charakterze uniwersalnym była średnio o 0,2% wyższa od efektywności banków o charakterze rolniczym. W przypadku 2009 r. zmiana tendencji mogła być wynikiem kryzysu finansowego na rynkach

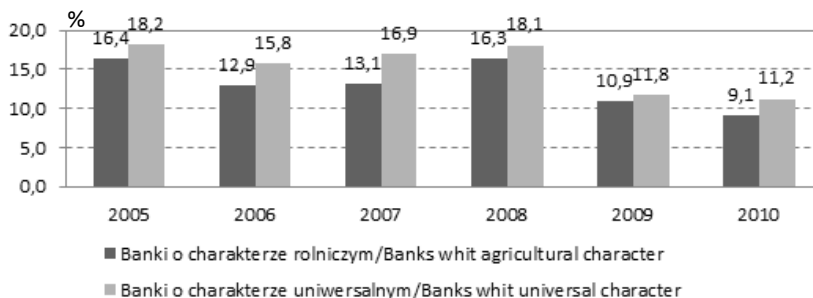

Rysunek 2. Wartość wskaźnika ROA w badanych bankach spółdzielczych

Figure 2. Value of return on assets in the examined co-operative banks

Źródło: opracowanie własne

Source: own study

Rysunek 3. Wartość wskaźnika ROE w badanych bankach spółdzielczych

Figure 3. Value of return on equity in the examined co-operative banks

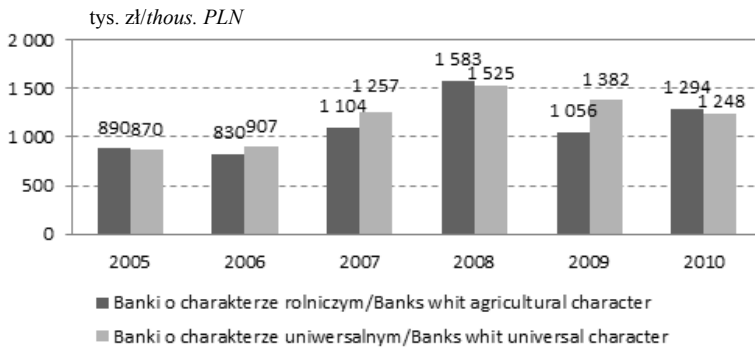
Źródło: opracowanie własne

Source: own study

światowych, którego skutkiem były zmiany w regulacjach dotyczących udzielania kredytów oraz pogorszenie się kondycji sektora pozarolniczego, stanowiącego znaczące źródło przychodów banków spółdzielczych w 2009 r. Taki stan wskazuje, że obsługa sektora agrobiznesu stanowi dla BS stabilne źródło przychodów nawet w czasie spowolnienia gospodarczego. Uzyskane wyniki świadczą o wyższej efektywności pod względem rentowności aktywów ogółem banków prowadzących działalność skoncentrowaną na obsłudze sektora pozarolniczego.

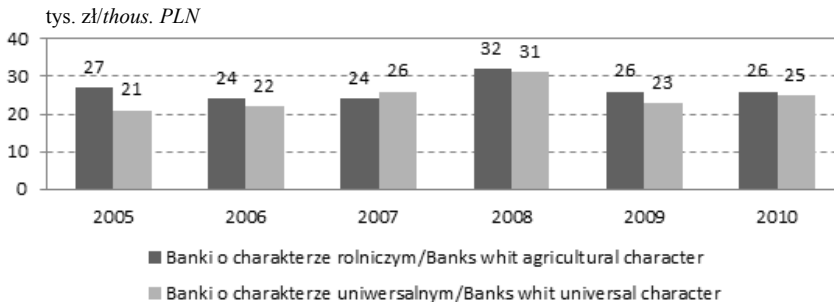
Na rysunku 3 przedstawiono zależność między wartością wskaźnika rentowności funduszy własnych a charakterem prowadzonej działalności przez badane BS. Z przeprowadzonych badań wynika, że BS o charakterze uniwersalnym uzyskiwały wyższą rentowność funduszy własnych niż banki o charakterze rolniczym. W okresie badawczym różnica w wysokości ROE między BS o charakterze rolniczym i uniwersalnym sięgała od 3,8 p.p. w 2007 r. do 0,8 p.p. w 2009 r. Należy podkreślić, że w latach 2005-2010 wartości ROE i ROA wykazywały tendencję malejącą, co mogło być związane z nasilającą się konkurencją ze strony banków komercyjnych, które w latach 2008-2010 rozpoczęły ekspansję na rynkach lokalnych, w których dotychczas działały głównie banki spółdzielcze.

Na rysunku 4 przedstawiono kształtowanie się średniego poziomu zysku netto w bankach o charakterze rolniczym i uniwersalnym. Przeprowadzone badania wykazały, że banki o charakterze rolniczym w latach 2005, 2008 i 2010 charakteryzowały się wyższym przeciętnym poziomem zysku netto niż banki o charakterze uniwersalnym, natomiast w latach 2006, 2007, 2009 banki o charakterze uniwersalnym były bardziej efektywne w tym zakresie niż banki o charakterze rolniczym.

Rysunek 4. Zysk netto w badanych bankach spółdzielczych
Figure 4. Net profit in the examined co-operative banks

Źródło: opracowanie własne
Source: own study

Rysunek 5. Wysokość zysku netto na 1 zatrudnionego w badanych bankach spółdzielczych
Figure 5. The amount of net profit per 1 employee in the examined co-operative banks

Źródło: opracowanie własne
Source: own study

Taki stan może wskazywać na to, że obsługa sektora agrobiznesu stanowi istotne, a zarazem stabilne źródło przychodów BS, na co wskazują wyniki przeprowadzonych badań. W latach, w których miało miejsce pogorszenie się warunków gospodarczych, wzrastało znaczenie obsługi sektora agrobiznesu przez BS. W przypadku średniej wielkości zysku netto generowanego przez BS w zależności od charakteru prowadzonej działalności należy podkreślić, że bardziej efektywne były banki o charakterze uniwersalnym, gdyż generowały wyższy poziom zysku netto, co wynika z danych na rysunku 4.

Odwrotną sytuację można zaobserwować w przypadku kształtowania się zysku netto na 1 zatrudnionego. W BS, które w swojej strukturze kredytów miały więcej niż 30% kredytów dla sektora agrobiznesu, poziom zysku netto na 1 zatrudnionego był wyższy niż w przypadku banków o charakterze uniwersalnym (rys. 5).

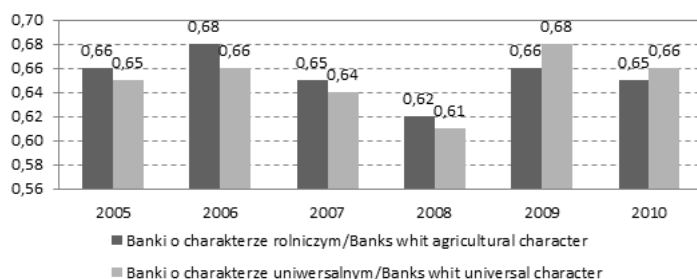
Mogło to być spowodowane tym, że BS koncentrujące się na obsłudze sektora agrobiznesu są bankami o stosunkowo niskich funduszach oraz o małym zatrudnieniu w porównaniu do banków o charakterze uniwersalnym, które w celu zdobycia, obsłużenia i zatrzymania klienta z reguły zatrudniają większą liczbę osób.

W trakcie badań dokonano oceny efektywności BS pod względem kosztowym. W tym celu wykorzystano wskaźnik C/I. Analizę zależności między średnim poziomem wskaźnika C/I a

profilem działalności BS przedstawiono na rysunku 6. Badania wykazały, że w latach 2005-2008 efektywniejsze pod względem poziomu kosztów przypadających na jednostkę wyniku na działalności bankowej były banki o charakterze uniwersalnym. Od 2009 do 2010 r. tendencja ta uległa zmianie, ponieważ w latach tych wyższą efektywnością pod względem C/I charakteryzowały się banki o charakterze rolniczym. Było to spowodowane m.in. kryzysem sektora finansowego na świecie, który spowodował zmiany w funkcjonowaniu sektora bankowego, a w szczególności w zakresie norm i przepisów dotyczących obsługi kredytów i wymogów kapitałowych. Spowodowało to również wzrost kosztów prowadzenia działalności bankowej, a tym samym obniżyło wyniki BS zajmujących się przede wszystkim obsługą sektora pozarolniczego.

Ostatnim elementem, który zbadano była wysokość marży finansowej w zależności od charakteru prowadzonej działalności przez BS. Średni poziom marży finansowej w bankach objętych badaniem przedstawiono na rysunku 7. Na podstawie przeprowadzonych badań stwierdzono, że banki o charakterze rolniczym w latach 2005-2008 uzyskiwały niższy poziom marży finansowej niż banki o charakterze uniwersalnym, gdyż w większości obsługiwały kredyty preferencyjne, których oprocentowanie jest ustalane przez ograny państwowe, w związku z tym banki zajmujące się obsługą tego sektora miały ograniczone możliwości zarabiania na tej formie kredytów.

W przypadku klientów niekorzystających z kredytów preferencyjnych istniała większa swoboda w ustalaniu marży finansowej. W związku z tym banki o charakterze uniwersalnym uzyskiwały w tym okresie wyższe jej poziomy. W latach 2009-2010 banki o charakterze uniwersalnym uzyskiwały niższe poziomy marży finansowej niż banki o charakterze rolniczym. Mogło to być spowodowane m.in. nasilającą się konkurencją ze strony banków komercyjnych, które zaczęły prowadzić działalność na terenach obsługiwanych przez BS. Wymusiło to obniżkę marż przez BS, czego skutki widoczne są na rysunku 7.

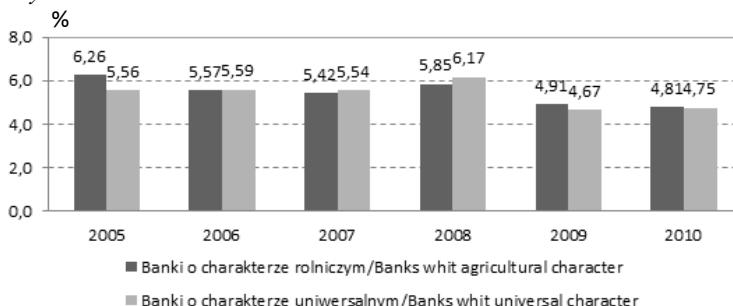

Rysunek 6. Wartość wskaźnika C/I dla banków rolniczych i nierolniczych

Figure 6. Value of the index C/I in the examined co-operative banks

Źródło: opracowanie własne

Source: own study

Rysunek 7. Wartość marży finansowej dla banków rolniczych i nierolniczych

Figure 7. Value of financial margin in the examined co-operative banks

Źródło: opracowanie własne

Source: own study

Podsumowanie

Przeprowadzone badania nad efektywnością BS w zależności od charakteru prowadzonej działalności wykazały, że banki o charakterze uniwersalnym w latach 2005-2010 cechowały się wyższym poziomem rentowności aktywów ogółem oraz rentowności funduszy własnych niż banki o charakterze rolniczym. W przypadku kształtowania się wskaźnika C/I i marży finansowej w zależności od charakteru prowadzonej działalności na podstawie badań stwierdzono, że w latach 2005-2008 BS o charakterze uniwersalnym były bardziej efektywne w tym zakresie niż banki o charakterze rolniczym. Natomiast w latach 2009-2010 efektywniejsze pod względem C/I i marży finansowej okazały się banki o charakterze rolniczym. Uwzględniając uzyskane wyniki odnośnie związku między charakterem prowadzonej działalności przez BS a poziomem zysku netto, należy stwierdzić, że w okresach pogorszenia koniunktury obsługa sektora agrobiznesu przez BS stanowi stabilne źródło przychodów BS. Należy również nadmienić, że uzyskane wyniki badań wskazują na zmniejszenie się efektywności BS w okresie badawczym, niezależnie od charakteru prowadzonej działalności. Szczególnie widoczne jest zmniejszenie się rentowności aktywów ogółem, rentowności funduszy własnych, wskaźnika C/I oraz marży finansowej.

Literatura

- Encyklopedia popularna PWN*. 1997, PWN, s. 54
- Iwanowicz-Drozdowska M. 2005: *Zarządzanie finansowe bankiem*, PWE, Warszawa, s. 70.
- Klepacki B. 1984: *Wybór próby w badaniach ekonomiczno-rolniczych*, Wyd. SGGW, Warszawa, s. 2-10.
- Kwiatkowska M.M. 2012: *Analiza sytuacji ekonomiczno-finansowej banków spółdzielczych*, [W:] M. Stefański (red.), *Wybrane historyczne i współczesne aspekty rozwoju banków spółdzielczych w Polsce*, Włocławek, s. 44-46.
- Laszkiewicz E. 1999: *Rola banków spółdzielczych w realizacji przeobrażeń gospodarczych swoich środowisk, Wizja spółdzielczego sektora bankowego w Polsce*, Zeszyty Instytutu Badań nad Gospodarką Rynkową, Gdańsk, nr 25/1999, s. 42-48
- Raport o sytuacji banków w 2010 r.* 2011: Urząd KNF, Warszawa, s. 4-15.
- Siudek T. 2006: *Bankowość spółdzielcza w Polsce w warunkach gospodarki rynkowej*, Wyd. SGGW, Warszawa, s. 167.
- Szustak G. 2009: *Kapitał własny a bezpieczeństwo, efektywność i konkurencyjność banku*. Wyd. Akademii Ekonomicznej w Katowicach, s. 128.
- www.knf.gov.pl/opracowania/sektor_bankowy/raporty_i_opracowania/publikacje_sektora_bankowego/index.html, dostęp 26.02.2012.

Summary

The aim of this study was to identify efficiency of co-operative bank and its character of activity. In the studies were used 5 measure of the efficiency: return on assets, return one equity, net income, earnings per employee, C/I and the financial margin. The results showed that in good times the co-operative banks with universal character was characterized by higher efficiency than co-operative banks with agricultural character, but during the economic slow down co-operative banks with agricultural character were characterized by higher efficiency.

Adres do korespondencji
dr Rafał Balina
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie
Katedra Ekonomiki i Organizacji Przedsiębiorstw
ul. Nowoursynowska 166
02-787 Warszawa
e-mail: rafal_balina@sggw.pl